

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Скрипнікової Валерії Олегівни
«Розвиток міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»

Актуальність теми дослідження зумовлена низкою чинників. По-перше, сучасний офіцер Збройних Сил України – це компетентний офіцер, який проявляє свій лідерський потенціал як на теренах України, так і під час взаємодії з міжнародними партнерами. Сьогодні в умовах російсько-української війни на нього покладаються багато завдань, зокрема представництво інтересів України на міжнародній арені, ефективна суб'єкт-суб'єктна взаємодія під час виконання спільних завдань з підрозділами збройних сил держав-членів НАТО.

По-друге, перспектива членства України в міжнародних організаціях, таких як Європейський Союз, поглиблення стратегічного партнерства України з Північноатлантичним альянсом посилюють інтенсивність міжкультурного діалогу офіцерів Збройних Сил України (далі – ЗС України) із західними партнерами. Вказане вище вимагає від майбутніх магістрів військового управління (далі – майбутні МВУ) усвідомлення важливості неперервного розвитку своєї міжкультурної компетентності впродовж кар'єри.

Рушійною силою для розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ також слугує Курс освітнього процесу на європейські концепції і цінності, визначений у Стратегії розвитку вищої освіти України до 2032 року, через систему стратегічних та оперативних цілей і завдань, а саме трансформацію освіти в секторі безпеки та оборони відповідно до доктринальних підходів і принципів НАТО.

Актуальність дослідження посилена також іншим сучасним трендом сьогодення – цифровізацією вищої військової школи, яка робить освітній процес у ВВНЗ персоналізованим, доступним і гнучким, що сприяє ефективному розвитку професійних компетентностей офіцерів, зокрема міжкультурної компетентності у професійній підготовці. У цьому контексті авторка дисертації слушно визначає методологічною основою дослідження компетентнісний підхід, а також надає влучне визначення міжкультурної компетентності майбутніх МВУ та визначає її як їхню здатність і готовність до здійснення міжкультурної професійної комунікації, суб'єкт-суб'єктної взаємодії на основі комбінації соціокультурних, культурологічних, комунікативних знань, умінь, володіння досвідом поведінки в міжкультурному середовищі з метою ведення конструктивного міжкультурного діалогу та самореалізації в професійній сфері.

По-третє, попри суттєвий пласт наукових досліджень, у яких науковці досліджують особливості розвитку професійних компетентностей фахівців різних галузей діяльності, не вирішують важливого наукового завдання –

розвитку міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці.

Посилює актуальність теми дослідження низка суперечностей, які виявила авторка дисертації під час наукових пошуків.

З огляду на зазначене вище, актуальність теми дисертаційної роботи Скрипнікової В. О. «Розвиток міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці», поданої на захист, сумнівів не викликає.

Ступінь обґрунтованості наукових результатів

Обґрунтування наукових положень є переконливим. Дослідження проводилося впродовж 2019–2022 років. У цей період був проведений педагогічний експеримент, що містив констатувальний (для з'ясування стану розвиненості міжкультурної компетентності майбутніх МВУ), формувальний (для перевірки ефективності розробленої концептуальної моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці) і контрольний етапи (для вивчення динаміки змін у розвитку та отриманих результатів педагогічного експерименту).

Емпіричне дослідження Скрипнікова В. О. провела на базі Національного університету оборони України (далі – Університет). До участі в експерименті було залучено 126 осіб. Вибірку дослідження становили здобувачі магістерського рівня вищої освіти очної та заочної форм навчання за спеціальністю 253 «Військове управління» Університету. Мета емпіричного дослідження полягала в перевірці ефективності моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ в професійній підготовці.

Результати дослідження були впроваджені в освітній процес Університету, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, NATO Defense Education Enhancement Program DEEP Ukraine (Brussels), Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Наукова цінність дисертаційного дослідження Скрипнікової В. О. зумовлена тим, що в роботі обґрунтовано, спроектовано, експериментально перевірено результативність моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ у професійній підготовці, яка містить концептуальний, змістовий, технологічний і результативний блоки.

Важливим кваліфікаційним здобутком авторки є удосконалення методики професійної підготовки майбутніх МВУ, що ґрунтується на засадах компетентнісного підходу та поєднує підходи, принципи, організаційні форми і зміст (дистанційний курс, тренінг), а також удосконалення критеріїв діагностування розвиненості міжкультурної компетентності майбутніх МВУ (суб'єктний, мотиваційний, емоційний, праксеологічний, когнітивний) шляхом уточнення їх показників.

Логіка викладу теоретичного та експериментально-дослідного матеріалу відповідає темі дисертації, її об'єкту, предмету, меті та гіпотезі.

Вірогідність і наукова новизна одержаних результатів

Дисертантка отримала такі наукові результати:

вперше обґрунтовано, спроектовано, експериментально перевірено результативність моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ у професійній підготовці, що поєднує ідеї, підходи, принципи, зміст, методи, авторську методику, критерії, рівні її розвиненості, структуровані у концептуальному, змістовому, технологічному і результативному блоках;

удосконалено методику професійної підготовки майбутніх магістрів військового управління, що ґрунтується на засадах компетентнісного підходу та поєднує підходи, принципи, організаційні форми і зміст (дистанційний курс, тренінг);

критерії діагностування розвиненості міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління (суб'єктний, мотиваційний, емоційний, праксеологічний, когнітивний) шляхом уточнення їх показників, що забезпечують об'єктивне визначення міжкультурної спрямованості, мотивації до міжкультурної комунікації, індивідуально-психологічних особливостей майбутніх магістрів, суб'єктного та професійного ставлення до діяльності та толерантного поведіння в міжкультурному середовищі;

дістали подальшого розвитку ідеї технологічності забезпечення діалогізму, компетентнісного підходу до підготовки військових фахівців з вищою освітою;

структура професійної компетентності майбутніх МВУ завдяки введенню поняття міжкультурної компетентності, що допомагає розкрити і доповнити комунікативний потенціал міжкультурного спрямування кожного майбутнього МВУ.

Значення результатів дисертації для науки і практичного використання

Дисертація Скрипнікової В.О. має вагоме теоретичне і практичне значення, яке полягає в тому, що одержані результати дослідження достатньо обґрунтовані, пройшли апробацію та готові до впровадження в систему підготовки майбутніх МВУ.

Авторка дисертації удосконалила зміст професійної підготовки майбутніх МВУ, зокрема дидактичного та методичного компонентів з урахуванням особливостей професійної підготовки, удосконаленні форм навчання завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх МВУ, реалізації моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ.

Скрипнікова В. О. розробила та впровадила в професійну підготовку майбутніх МВУ дистанційний спеціальний курс «Лідерство і комунікація в сучасному міжкультурному просторі» з метою забезпечення неперервності удосконалення міжкультурної компетентності майбутніх МВУ, підвищення результативності самонавчання, поглиблення соціокультурних, культурологічних, комунікативних знань і вмінь.

Розроблений та апробований дисертанткою тренінг «Долання культурних ліній розлому» сприяє збагаченню професійно орієнтованого міжкультурного досвіду, поглибленню комунікативних навичок у міжкультурному середовищі. Розроблено та запропоновано методичні рекомендації щодо впровадження моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ.

Отримані результати дослідження можуть бути використані під час освітнього процесу (професійної підготовки, курсової підготовки, підготовки ад'юнктів і докторантів) у ВВНЗ Міністерства оборони України.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях

Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 18 наукових працях, із них 6 одноосібних публікацій у фахових виданнях України затверджених МОН України у галузі педагогіки категорії Б, 1 стаття у співавторстві, 1 стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні, 31 включеного до міжнародних науково-метричних баз; 11 – у збірниках матеріалів тез доповідей на наукових конференціях.

Відповідність структури та змісту дисертації вимогам щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Структура дисертаційного дослідження Скрипнікової В. О. зумовлена його змістом, який відповідає основним завданням дослідження і відображає хід їх виконання.

У першому розділі авторкою досліджено та проаналізовано теоретико-методологічні засади, український та зарубіжний досвід розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ як педагогічного проблемного питання.

Обґрунтовано важливість компетентнісного підходу як сучасного методологічного підходу до розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ у професійній підготовці. З'ясовано основні поняття і терміни: компетентність, професійна компетентність, міжкультурна компетентність, міжкультурна комунікація.

Надано авторське визначення «міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління», уточнено його зміст і структуру. Досліджено зарубіжний досвід розвитку міжкультурної компетентності та сучасний стан сформованості міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці.

У другому розділі обґрунтовано та спроектовано концептуальну модель розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ на засадах компетентнісного, суб'єктно-діяльнісного, технологічного, контекстного, андрагогічного, системного, аксіологічного, розвивального та середовищного підходів до організації їх професійної підготовки у межах розвитку міжкультурної компетентності. Визначено критерії, показники діагностування розвиненості кожного компонента міжкультурної компетентності, розроблено

та дібрано відповідний діагностичний інструментарій. Визначено рівні розвитку міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління. Розглянуто особливості використання інтерактивних технологій, технологій ситуативного моделювання, інформаційно-комунікаційних технологій навчання у процесі професійної підготовки, висвітлено методику впровадження концептуальної моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ у професійній підготовці.

У третьому розділі висвітлено програму проведення педагогічного експерименту й етапи експериментально-дослідного навчання на основі авторської моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ у професійній підготовці. Проаналізовано та інтерпретовано отримані результати педагогічного експерименту із впровадження моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ. Експериментально перевірено та підтверджено результативність розробленої концептуальної моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ у професійній підготовці. Сформульовано методичні рекомендації щодо впровадження моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ у професійну підготовку.

Отже, дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 200 найменувань, 18 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 328 сторінок, з них основний зміст – на 182 аркушах. Ілюстративний матеріал представлено в 20 рисунках на 10 аркушах і 24 таблицях на 11 аркушах. Додатки викладено на 102 сторінках.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

1. Авторка дисертації наголошує на важливості розуміння особливостей «своєї» та «чужої культури»: *«Основними умовами розвитку міжкультурної компетентності є педагогічне забезпечення поглиблення знань про власну та чужу культуру, підвищення рівня обізнаності, збагачення обсягу знань про особливості інших культур для глибшого розуміння відношень між «своєю» та «чужою» культурами, практичне відпрацювання умов соціалізації та інкультурації у своїй та чужій культурах, соціокультурних норм взаємодії у межах рідної культури та за її межами, в межах чужої і на стику взаємодії двох інших культур»* (стор. 107). На нашу думку, було б доцільним уточнити та конкретизувати принцип, який використовується для класифікації культур як «своїх» або «чужих», «рідних» або «інших». Крім того, незрозуміло, чому авторка наголошує на соціокультурних нормах взаємодії саме між двома іншими культурами, а також не вказано, про які саме культури йдеться.

2. На стор. 192 дослідження авторка зазначає, що методичні рекомендації щодо впровадження концептуальної моделі розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ містять *організаційно-педагогічні умови*, проте на стор. 5 ці ж самі умови зазначені як *психолого-педагогічні умови* розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ. Зазначене вище призводить до неповного розуміння, які саме умови, на думку авторки, треба розуміти як «педагогічні», «психологічні» та «організаційні».

Ми припускаємо, що така ситуація склалася через те, що бракує ретельного обґрунтування, що базується на дослідженнях провідних експертів у цій галузі або на результатах власних наукових досліджень.

3. Дисертантка на високому рівні обґрунтувала модель розвитку міжкультурної компетентності майбутніх МВУ у професійній підготовці, яка містить такі взаємопов'язані блоки: концептуальний, змістовий, технологічний, результативний (рис. 2.1). Проте візуальне зображення авторської концептуальної моделі (рис. 2.1) набуло б довершеності, якби авторка в змістовому блоці зазначила, що *«афективний, когнітивний, особистісний, комунікативно-діяльнісний»* є складниками досліджуваної компетентності.

Також зі схеми не зовсім зрозумілі роль і місце таких елементів результативного блоку: *«соціокультурні, культурологічні знання і вміння (начитаність, ерудованість), вмотивованість до навчання (самореалізації), толерантність, комунікативність, самоконтроль, саморегуляція, спрямування на запобігання конфліктам, аналітична, комунікативна діяльність, імпровізаційність»* (рис. 2.1). Крім того, рис. 2.1 містить орфографічні та пунктуаційні помилки.

4. У тексті дисертації зустрічаються поодинокі стилістичні та орфографічні помилки.

Дискусійні питання та висловлені зауваження не впливають на загальне позитивне оцінювання дисертації, яка є самостійним і творчим дослідженням, має наукову і практичну цінність. Загалом дисертація Скрипнікової В. О. є системним актуальним дослідженням, яке досягло своєї мети.

ВИСНОВКИ

щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Дисертація Скрипнікової В. О. «Розвиток міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці» є самостійним завершеним дослідженням актуального наукового завдання. Усі положення дисертації на високому рівні обґрунтовані, мають наукову новизну; вірогідність висновків підтверджено в процесі дослідження. Поставлені авторкою мета, завдання дисертації розв'язані глибоко і ґрунтовно. Усі положення, що виносяться на захист, обґрунтовані. Висновки дисертації сформульовані переконливо.

Дисертація має практичне значення, що підтверджується використанням отриманих результатів в освітньому процесі. Авторці дисертації вдалося комплексно дослідити розвиток міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці та спроектувати ефективну концептуальну модель її розвитку.

Вивчення змісту дисертації, ознайомлення з опублікованими працями дають змогу стверджувати, що рецензована робота Скрипнікової В. О. відповідає вимогам, що визначені наказом Міністерства науки і освіти України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44. Зазначене вище дає підстави для присудження авторці дисертації, Скрипніковій В. О., наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки».

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, старший дослідник
начальник науково-дослідного відділу мовного тестування наукового
центру мовного тестування навчально-наукового центру іноземних
мов Національного університету оборони України

Вікторія КРИКУН